

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди Собченко Тетяни Миколаївни на дисертацію Ковалевського Ігора Євгеновича на тему «Формування професійної мотивації в майбутніх менеджерів у процесі вивчення фахових дисциплін», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій ученій раді за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дослідження. Дисертаційна робота І.Є.Ковалевського присвячена комплексному дослідженню проблеми формування професійної мотивації в майбутніх менеджерів у процесі вивчення фахових дисциплін.

Актуальність теми дослідження зумовлена глибокими трансформаційними процесами в соціально-економічній сфері, цифровізацією управлінської діяльності, посиленням конкуренції на ринку праці та зростанням вимог до професійної підготовки сучасних менеджерів. За таких умов особливої ваги набуває проблема формування професійної мотивації майбутніх менеджерів.

Сучасний ринок праці потребує не лише компетентного фахівця, який володіє системою професійних знань, умінь і навичок, а й мотивованого менеджера, здатного до ініціативності, відповідального прийняття рішень, професійної мобільності та самореалізації в умовах постійних змін. У зв'язку з цим підвищуються вимоги до закладів вищої освіти щодо забезпечення належного рівня професійної мотивації майбутніх менеджерів у процесі їхньої фахової підготовки.

Особливо значущою означена проблема постає в процесі вивчення фахових дисциплін, оскільки саме вони створюють підґрунтя для професійного самовизначення здобувачів освіти, формування стійкого інтересу до майбутньої професійної діяльності, розвитку потреби у професійному зростанні та усвідомлення соціальної значущості управлінської праці. Водночас практика професійної підготовки засвідчує, що значна частина здобувачів вищої освіти характеризується недостатнім рівнем професійної зацікавленості, фрагментарністю професійних мотивів і переважанням зовнішньої мотивації над внутрішньою, що негативно позначається на результативності навчальної діяльності та якості професійної підготовки.

Варто підкреслити, що актуальність дослідження означеної проблеми зумовлена необхідністю подолання низки суперечностей, які виникають між:

– суспільними вимогами щодо рівня та якості професійної підготовки майбутніх менеджерів та наявним рівнем професійної підготовки майбутніх менеджерів;

– об'єктивною потребою у створенні ефективних педагогічних умов щодо підвищення рівня сформованості професійної мотивації в межах опанування фахових дисциплін та недостатнім рівнем теоретичної та практичної розробленості цієї проблеми;

– необхідністю підвищення рівня сформованості професійної мотивації в майбутніх менеджерів і відсутністю комплексних досліджень відповідно до сучасних освітньо-професійних програм в межах фахових дисциплін;

– наявністю напрацьованого вітчизняними науковцями позитивного дослідження щодо формування професійної мотивації в майбутніх менеджерів в закладах вищої освіти і недостатнім рівнем його використання в професійній підготовці майбутніх менеджерів.

Наукова та практична значущість теми посилюється недостатньою кількістю комплексних досліджень, присвячених формуванню професійної мотивації в майбутніх менеджерів у процесі вивчення фахових дисциплін. Це зумовлює своєчасність обраної проблематики, її теоретичну вагомість і практичну цінність, а також відповідність завданням сучасної національної освіти.

Наукова новизна одержаних результатів. Оцінюючи наукову новизну дисертаційної роботи І.Є.Ковалевського, доцільно виокремити її ключові наукові здобутки:

1) теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено педагогічні умови формування професійної мотивації майбутніх менеджерів у процесі вивчення фахових дисциплін (розвиток здатності до професійного самомотивування; залучення до активного та цілеспрямованого використання технологій тимбілдіingu; оволодіння лідерськими стратегіями засобами тренінгових технологій);

2) автором виокремлено структурні компоненти професійної мотивації майбутніх менеджерів (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-рефлексивний), а також визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні її сформованості (високий, середній, низький);

3) сформульовано авторське визначення поняття «професійна мотивація майбутніх менеджерів» (інтегральне особистісне утворення, що відображає систему мотиваційних процесів, цінностей і професійних установок, спрямованих на усвідомлене оволодіння управлінською діяльністю, досягнення професійних цілей і забезпечення сталого професійного зростання), а також конкретизовано поняттєво-категоріальний апарат дослідження на основі аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури.

Практичне значення одержаних результатів. Безсумнівним є практичне значення результатів дослідження, отриманих у дисертаційній роботі І.Є.Ковалевського. Їх застосування має широкий спектр можливостей у галузі підготовки майбутніх менеджерів. Зокрема, теоретичні положення та висновки дослідження можуть бути використані для: оновлення змісту освітньо-професійних програм підготовки майбутніх менеджерів за спеціальністю 073 «Менеджмент»; удосконалення навчально-методичного забезпечення професійної підготовки, зокрема розроблення навчальних курсів, спецкурсів і навчально-методичних матеріалів, спрямованих на формування професійної мотивації в майбутніх менеджерів; упровадження в освітній процес ефективних педагогічних умов формування професійної мотивації майбутніх менеджерів у процесі вивчення фахових дисциплін; застосування сучасних форм і методів навчання (інтерактивних лекцій, тренінгів, кейс-методу, фасилітаційних сесій, проєктної діяльності), орієнтованих на розвиток лідерських якостей та професійної активності здобувачів; удосконалення змісту освітніх компонентів «Самоменеджмент», «Ділова комунікація» та інших фахових дисциплін шляхом інтеграції інноваційних освітніх технологій; використання результатів дослідження у системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, а також у подальших наукових дослідженнях із проблем професійної підготовки майбутніх менеджерів.

Отримані результати дослідження можуть бути корисними також для науковців, які здійснюють дослідження у галузі професійної підготовки майбутніх менеджерів; науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти - з метою вдосконалення освітнього процесу, оновлення змісту фахової підготовки, впровадження ефективних педагогічних умов формування професійної мотивації та використання сучасних освітніх технологій. Крім того, результати можуть стати у пригоді здобувачам вищої освіти, які прагнуть підвищити рівень власної професійної мотивації, лідерських якостей та готовності до управлінської діяльності.

Отже, результати дослідження мають не лише теоретичне, а й значне практичне значення, сприяючи вдосконаленню системи професійної підготовки майбутніх менеджерів в умовах сучасних освітніх трансформацій.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (довідка про впровадження № 1/141 від 18.02.2026 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-15/292 від 17.02.2026), Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка

№01-12/117 від 20.02.2026), що підтверджує їх практичну значущість і можливість ефективного застосування у вітчизняній освітній практиці.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (168 найменування, з них 21 англійською мовою). Загальний обсяг сторінок дисертаційної роботи становить – 224 сторінки, додатки розташовано на 35 сторінках і вміщує 15 таблиць та 14 рисунків.

У вступі дисертації належним чином обґрунтовано актуальність обраної теми, висвітлено ступінь її наукової розробленості, визначено зв'язок із науковими програмами, планами та темами. Чітко сформульовано мету і завдання дослідження, окреслено об'єкт, предмет і методи, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів. Наведено відомості щодо апробації результатів дослідження та їх упровадження в освітній процес, а також визначено особистий внесок автора у співавторських публікаціях.

Так, у **першому розділі** «Теоретико-емпіричні основи формування професійної мотивації в майбутніх менеджерів у процесі вивчення фахових дисциплін» здійснено ґрунтовний аналіз стану розробленості проблеми формування професійної мотивації майбутніх менеджерів у процесі вивчення фахових дисциплін як актуальної психолого-педагогічної проблеми. Автором уточнено сутність базових понять дослідження («менеджер», «сучасний освітній менеджер», «мотивація», «мотив» та ін.), що дозволило визначити ключове поняття «професійної мотивації майбутніх менеджерів», як *інтегральне особистісне утворення, що відображає систему мотиваційних процесів, цінностей і професійних установок, спрямованих на усвідомлене оволодіння управлінською діяльністю, досягнення професійних цілей і забезпечення сталого професійного зростання.*

Позитивним також варто відмітити запропонований дисертантом власний погляд щодо комплексу мотиваційних установок майбутніх менеджерів до оволодіння професійною діяльністю, зокрема в контексті вивчення фахових дисциплін. Автор визначив такі етапи, як от: 1) визначення та обґрунтування потреби до оволодіння професійно-менеджерською діяльністю; 2) формулювання мети та завдань щодо оволодіння професійно-менеджерською діяльністю; 3) індивідуальна розробка стратегії щодо досягнення професійної траєкторії професійного зростання; 4) поступове виконання поставлених завдань задля досягнення сформульованої мети; 5) оцінювання отриманих результатів щодо оволодіння професійно-менеджерською діяльністю в процесі фахової підготовки та корекція результатів та представив їх у роботі наочно.

І.Ковалевським також було проаналізовано освітні програми, навчальні плани підготовки майбутніх менеджерів, а також проведено

вихідну діагностику рівнів сформованості професійної мотивації здобувачів освіти.

На с.52-53 автором визначено та обґрунтовано структуру професійної мотивації в майбутніх менеджерів в процесі професійної підготовки, що має такі компоненти, як от: особистісно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний.

У першому розділі також представлено діагностику рівнів сформованості професійної мотивації майбутніх менеджерів у процесі вивчення фахових дисциплін. Автором розроблено критерії (ціннісний, змістовий, комунікативно-поведінковий та оцінювальний), відповідні показники та визначено рівні сформованості професійної мотивації (продуктивний, достатній, критичний).

У **другому розділі** «Розроблення та експериментальна перевірка педагогічних умов формування професійної мотивації в майбутніх менеджерів у процесі вивчення фахових дисциплін» теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування професійної мотивації майбутніх менеджерів у процесі фахової підготовки. До таких педагогічних умов віднесено: розвиток здатності майбутніх менеджерів до професійного самомотивування в процесі навчання; залучення здобувачів освіти до активного й цілеспрямованого використання технологій тимбілдінгу у професійній діяльності; оволодіння майбутніми менеджерами лідерськими стратегіями засобами тренінгових технологій.

У дисертації детально розкрито механізми впровадження кожної з визначених педагогічних умов.

Моніторинг результатів дослідження засвідчив позитивну динаміку у формуванні професійної мотивації майбутніх менеджерів у процесі вивчення фахових дисциплін. Застосування методів математичної статистики підтвердило наявність статистично значущих позитивних змін у рівнях сформованості професійної мотивації здобувачів освіти, що свідчить про результативність запропонованих педагогічних умов. Загалом результати дослідження підтвердили доцільність та ефективність упровадження розроблених педагогічних умов у систему професійної підготовки майбутніх менеджерів.

Позитивним аспектом є також те, що в додатках автором представлено методику діагностики структури ціннісних орієнтацій особистості (С.Бубнов), анкету щодо визначення мотивів вибору професії (А.Щербакова), анкету «Професійна зацікавленість щодо організації та здійснення ефективною менеджерської діяльності», складену автором анкету щодо виявлення знань методів, прийомів та технологій мотивування персоналу та самомотивування для здобувачів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 073 Менеджмент, опитувальник

вивчення темпераменту (Я.Стреляу), а також різні кейс-завдання для респондентів та ін.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні положення та результати дослідження висвітлено у 9 публікаціях автора: 4 - статті у наукових фахових виданнях України (з них – 1 у співавторстві), 5 праць – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій різних рівнів. Матеріали дисертації пройшли належну апробацію, що підтверджує активну наукову діяльність автора та системне впровадження результатів дослідження у професійну сферу. Основні результати роботи неодноразово оприлюднювалися на науково-практичних конференціях всеукраїнського та міжнародного рівнів, що забезпечило можливість їх фахового обговорення й оцінювання науковою спільнотою. Опубліковані праці повною мірою відображають зміст і структуру дисертації, є логічно пов'язаними з її метою, завданнями та ключовими результатами дослідження.

Відповідність змісту анотації основним положенням дисертації. Дотримання академічної доброчесності. За змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертаційна робота відповідає чинним нормативним вимогам і правилам, що регламентують підготовку наукових праць у системі вищої освіти та наукової діяльності України. Основні положення анотації та дисертації є узгодженими між собою, що свідчить про цілісність викладу результатів дослідження та логічність сформульованих висновків.

Під час виконання дослідження автором дотримано принципи академічної доброчесності: усі використані джерела інформації належним чином процитовані, а у випадках використання наукових ідей, положень чи результатів інших авторів забезпечено дотримання вимог чинного законодавства щодо авторського права та інтелектуальної власності. Це підтверджує самостійність виконання роботи, наукову коректність та правомірність використання наукових матеріалів.

Оформлення дисертації відповідає сучасним вимогам наукового стилю: матеріал викладено послідовно та логічно, дотримано узгодженості формулювань, наявні таблиці, схеми, рисунки й додатки, що забезпечують наочність і доступність сприйняття результатів дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи дослідження, вважаємо за доцільне висловити окремі побажання та зауваження, що мають дискусійний характер:

1. У першому розділі дисертаційної роботи автор здійснив ґрунтовний аналіз проблеми формування професійної мотивації майбутніх менеджерів у процесі вивчення фахових дисциплін, уточнив сутність базових понять дослідження та представив власне трактування поняття

«професійна мотивація майбутніх менеджерів». Позитивним є звернення дисертанта до психологічних теорій мотивації, зокрема концепцій А.Маслоу, Ф.Герцберга та інших учених.

Водночас доцільним було б ширше представити сучасні зарубіжні концепції мотивації професійної діяльності менеджерів, зокрема в контексті цифрової економіки, розвитку soft skills, емоційного інтелекту та лідерства. Це дозволило б посилити теоретико-методологічне підґрунтя дослідження та більш ґрунтовно розкрити сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх менеджерів.

2. Варто позитивно відмітити, що запропонована автором структура професійної мотивації майбутніх менеджерів охоплює особистісно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний компоненти. Автором також визначено критерії, показники та рівні сформованості професійної мотивації, що свідчить про цілісність наукового підходу до розв'язання поставленої проблеми.

Попри це вважаємо, що робота виграла б, якби автор більш детально обґрунтував взаємозв'язок між визначеними структурними компонентами професійної мотивації та конкретними освітніми результатами майбутніх менеджерів. Зокрема, варто було б представити приклади того, як сформованість окремих компонентів професійної мотивації впливає на успішність професійної підготовки, розвиток управлінських компетентностей та професійну самореалізацію здобувачів освіти.

3. Окремо варто зазначити, що дисертація має виражену практичну спрямованість та актуалізує проблему професійної мотивації майбутніх менеджерів у сучасних умовах трансформації системи вищої освіти.

Водночас перспективним напрямом подальших наукових пошуків могло б стати дослідження впливу цифрових технологій, штучного інтелекту та цифрового освітнього середовища на формування професійної мотивації майбутніх менеджерів. Включення такого аспекту дозволило б розширити науковий контекст дослідження та окреслити перспективи модернізації професійної підготовки менеджерів відповідно до викликів цифрового суспільства.

4. Дисертаційна робота характеризується значною джерельною базою та ґрунтовним опрацюванням наукової літератури, що свідчить про належний рівень теоретичної підготовки здобувача. Водночас, на нашу думку, доцільним було б після кожного розділу подати окремий список використаних джерел, які безпосередньо використовувалися під час підготовки відповідного структурного компонента дослідження.

Такий підхід сприяв би підвищенню структурованості дисертаційної роботи, полегшив би сприйняття наукового апарату дослідження та дозволив би більш чітко простежити джерельну основу кожного розділу. Крім того, це надало б роботі більшої науково-методичної впорядкованості відповідно сучасних вимог до робіт такого характеру.

Варто зазначити, що висловлені зауваження та рекомендації мають дискусійно-рекомендаційний характер і не знижують наукової цінності та практичної значущості дисертації. Вони спрямовані на подальше поглиблення окремих аспектів наукового аналізу, посилення аргументованості положень роботи, підвищення рівня наочності поданого матеріалу та розширення практичного потенціалу отриманих результатів.

Загальний висновок. Здійснений аналіз дисертаційної роботи, змісту наукових публікацій та результатів проведеного дослідження дає підстави стверджувати, що дисертація на тему «Формування професійної мотивації майбутніх менеджерів у процесі вивчення фахових дисциплін» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, виконаним на належному теоретико-методологічному рівні, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення для педагогічної науки і практики.

Вважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) та пп. 6, 7 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), а її автор І.Є.Ковалевський заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та
інноваційної педагогіки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С.Сковороди

Тетяна СОБЧЕНКО

13 травня 2026 року

Підпис: *Т. Собченко*
свідчить про виконання

13.05.2026

